

DE KARTHUIZER MARTINUS VAN SCHIEDAM EN
ZIJN ONDERGESCHOVEN WERKJE
„DE SPIRITUALIBUS ASCENSIONIBUS”.

Toen ik ruim drie jaren geleden voor het eerst de Karthuizer-bibliografie van den Italiaan C. J. Morotius (Morozzi) in handen kreeg, viel het mij op, dat aan een zekeren Karthuizer Martinus van Schiedam, die in het klooster Nieuwlicht of Bloemendael bij Utrecht omstreeks 1450 zou gestorven zijn, een werkje werd toegeschreven getiteld: *De spiritualibus ascensionibus*, beginnende met de woorden « Beatus vir cuius est auxilium abs te » (1).

Nog meer verwonderde het mij, toen ik later bij den Engelschen bibliograaf Tanner vermeld zag, dat de Augustijn Richard Rolle de Hampole († 1349) ook een werkje *De spiritualibus ascensionibus* zou geschreven hebben, waarvan de beginwoorden eveneens zouden zijn « Beatus vir cuius est auxilium abs te » (2). Doch toen ik bij dienzelfden Tanner nog een derden pretendent ontdekte, den Karthuizer Walter Hylton († 1396), wiens werkje ook alweer begon met de woorden: « Beatus vir cuius est auxilium abs te » (3), toen was ik der wanhoop nabij.

Want men moet weten, dat behalve Martinus van Schiedam, Richard de Hampole en Walter Hylton er nog een vierde pretendent bestaat, die alle andere in de schaduw stelt, te weten Geert Groote's bekende leerling Gerard Zerbolt van Zutphen, lid van de Broederschap van het Gemeene Leven, die 4 December 1398 te Windesheim, waar hij als gast vertoefde, aan de pestziekte overleed. Ook hij schreef een werkje *De spiritualibus ascensionibus* beginnende « Beatus vir cuius est auxilium abs te »; en zijn aanspraken daarop staan blijkens tal van handschriften endrukken en vertrouwbare overleveringen zóó vast, dat daaraan niet te tornen valt (4).

(1) C. J. Morotius, *Theatrum chronologicum sacri Cartusiensis ordinis* (Taurini 1681), p. 83.

(2) F. Tanner, *Bibliotheca Britannico-Hibernica* (Londini 1748), p. 375, nota 9, col. 1. Vgl. A. G. Little, *Initia operum latinorum quae saeculis xiii. xiv. xv. attribuuntur* (Manchester 1904), p. 31.

(3) Tanner, *l. c.* p. 425. Little, *l. c.* p. 31.

(4) Zie G. H. Geesink, *Gerard Zerbolt van Zutphen* (Amsterdam 1879), blz. 82, 95-109, 143-146. Verdere litteratuur bij M. Schoengen, *Jacobus Traiecti alias De Voecht Narratio* etc. (*Werken van het Hist. Genootschap te Utrecht*, 3^e reeks, n. 13 [Amsterdam 1908]), p. 160 nota 2.

Ware het nu, dat behalve aan Gerard Zerbolt, het werkje *De spir. ascens.*, ook aan de drie andere genoemde schrijvers werd toegeschreven zonder meer, d. w. z. zonder die fatale beginwoorden « Beatus vir » etc., dan kon men er nog vrede mee hebben en denken: Wellicht hebben al die menschen bij toeval dienzelfden titel voor hun werkje gekozen. Dat gebeurde immers in de Middeleeuwen wel meer. Hoeveel werkjes heeft men niet, die tot opschrift dragen: *De contemptu mundi*, *De septem peccatis mortalibus*, *Breviloquium*, *De remediis tentationum*, *De arte moriendi*, etc. etc. Zelfs kan het meermalen gebeuren, dat werkjes van denzelfden aard, alhoewel van verschillende schrijvers afkomstig, dezelfde beginwoorden hebben. Zoo luidde de aanhef van een of ander werkje over de Vier Uitersten bijna altijd: « Memorare novissima tua, et in aeternum non peccabis » (Eccli. VII. 40). Doch dat sprak als 't ware vanzelf, omdat in dien Bijbeltekst het gansche doel van een werkje over de Vier Uitersten ligt uitgedrukt. Maar dat een werkje met den toch al weinig voor de hand liggenden titel: *De spiritualibus ascensionibus* steeds zou moeten beginnen met de Bijbelwoorden « Beatus vir cuius est auxilium abs te » (Psalm LXXXIII. 6), zie, dat wilde er bij mij slecht in. Van den beginne af heb ik dan ook het auteurschap van Martinus van Schiedam, Richard de Hampole en Walter Hylton slechts onder beneficie van inventaris aanvaard. En ik geloof niet, dat hunne aanspraken recht van bestaan hebben.

Ik zou te wijdoopig worden wanneer ik hier in den breede wilde gaan uiteenzetten, welke zooal mijn bezwaren tegen de drie genoemde pretendentes zijn. Het doel van mijn opstelletje is alleen den Karthuizer Martinus van Schiedam eens onder handen te nemen. Toch kan ik de bekoring niet weerstaan om nog een enkel woordje te zeggen over zijn twee Engelsche collega's.

De eenige grond waarop beider aanspraken steunen, zijn de weinige handschriften, welke Tanner in Engelsche bibliotheken ontmoette. Maar hoe gering het gezag is, dat enkel op een paar middeleeuwsche handschriften steunt, weet iedereen, die een beetje met dergelijke zaken vertrouwd is. Ontelbare malen komt het voor, dat vooral ascetische werkjes op naam van een verkeerden schrijver staan. Men denke maar eens aan de bijna 40 namen, welke op grond van de handschriften aanspraak zouden kunnen maken op de *Imitatio Christi*; aan de talrijke pretendentes voor de *Ars moriendi*, enz. Het aantal geschriftjes — meestal minderwaardig goedje — dat men in de handschriften verkeerdelijk op naam vindt van Augustinus, Bernardus, Bonaventura, Gerson, Hendrik van Hassia en anderen, is niet te overzien. Dat er dus met betrekking tot het werkje *De spiritualibus ascensionibus* een paar handschriften getuigen voor Richard de Hampole en Walter Hylton, zegt op zich zelf genomen niets, te meer daar het auteurschap van Gerard Zerbolt van Zutphen zoo vast staat als een huis.

Daarenboven, wie de lijst maar eens wil inzien van de werkjes,

welke aan Richard de Hampole worden toegeschreven (1), zal al spoedig bemerken, dat deze Richard in het middeleeuwsche Engeland zoo'n zelfde « toevlucht voor dakloozen » was, als Augustinus, Bernardus, Bonaventura, enz. op het vasteland van Europa. Allerlei werkjes waarmede men geen raad wist werden op zijn naam gezet.

Met Walter Hylton is het al weinig beter gesteld. Wel worden er aan hem niet zooveel werkjes toegeschreven als aan zijn landgenoot (2), maar als men weet, dat in eenige handschriften ook op zijn naam voorkomt het werkje *De musica ecclesiastica* met de beginwoorden « Qui sequitur me » (3), waarmede niets anders bedoeld wordt dan de *Imitatio Christi* (4), dan komt het minder verwonderlijk, maar ook minder waarschijnlijk voor, dat het werkje *De spiritualibus ascensionibus* zijn letterkundig eigendom zou zijn.

Doch laten we ons nu alleen bezighouden met den Utrechtschen Karthuizer Martinus van Schiedam, en eens nagaan door welk ongeluk hij drie eeuwen lang tot schrijver van het genoemde werkje werd geproclameerd.

Wanneer men de nieuwste uitgave van Chevalier's kostelijk *Répertoire* openslaat, dan leest men daar :

« Martin de Schiedam, Chartreux † v(ers) 1400, mars 1. Foppens Bibl. Belgica (1739) II. 858 » (5).

Inderdaad vinden wij bij Foppens eenige alhoewel korte gegevens die ons plaats en tijd aanwijzen, waarop Martinus van Schiedam zijn boekje zou geschreven hebben. Het bericht luidt :

« Martinus de Schiedam, Batavus, Cartusianus Domus S. Salvatoris extra muros urbis Ultrajectinae, scripsit *Tractatum de spiritualibus Ascensionibus*. M. S. Ultrajecti in Bibliotheca publica. Incipit *Beatus vir, cujus est auxilium abs te*. Obiit anno circiter 1400. Kal. Martiis » (6).

Uit welke bron Foppens zijn gegevens putte, zegt hij niet, doch dat is gemakkelijk te achterhalen, daar hij in zijn *Præfatio* (t. I, p. VIII)

(1) Men kan ze vinden ten getale van 45 bij J. F. Ossinger, *Bibliotheca Augustiniana* (Ingolstadii 1768), p. 766-769. Zie verder over Richard Rolle de Hampole het artikel in de *Dictionary of national biography*, XLIX (London 1897), p. 164-166 i.v. Rolle.

(2) Th. Petreius, *Bibliotheca Cartusiana* (Coloniae 1609), p. 112s., noemt er 12; Morotius, *l.c.*, p. 79s., telt er 15. Bij Tanner, *l.c.* p. 425 vindt men er nog eenige meer genoemd; en nog andere worden opgegeven in de *Dictionary of national biography*, XXVI (London 1891), p. 435-436, waar er evenwel slechts 11 als echt worden beschouwd.

(3) Tanner, *l.c.*, p. 425. Little, *Initia*, p. 198.

(4) Vgl. C. Hirsche, *Prolegomena zu einer neuen Ausgabe der Imitatio Christi*, I (Berlin 1873), S. 9. — J. van den Gheyn, *Catalogue des manuscrits de la bibliothèque royale de Belgique*, III (Bruxelles 1903), n. 2202.

(5) U. Chevalier, *Répertoire des sources historiques du Moyen Age*, Partie Bio-Bibliographique (Paris 1907), col. 3107.

(6) J. F. Foppens, *Bibliotheca Belgica*, II (Bruxellis 1739), p. 858.

aangeeft, dat hij in zijn *Bibliotheca* alles heeft samengevat, wat Sweertius, Valerius Andreas, Sanderus en Miræus in hunne bibliografische werken hadden gegeven. Doch ook al had Foppens zijn bronnen nergens genoemd, dan hadden wij toch kunnen te weten komen op wie hij eigenlijk steunt. Want er bestaat nog een ander bericht over Martinus van Schiedam, dat vrijwel hetzelfde zegt als dat van Foppens, en waarbij tevens, al is het slechts in algemeene bewoordingen, de bronnen worden aangegeven. Men vindt het bij den reeds vermelden Italiaan Morotius in dezer voege :

« Martinus de Schiedam, Batavus, Institutionibus sacri huius Cœtus (Cartusienſis) addictus in Mon(asterio) S. Salvatoris secus Ultraiectum scripsit Tractatum *De Spiritualibus ascensionibus*, Incip. *Beatus vir, cuius est auxilium abs te*. Exstat Ultraiecti in Bibliotheca publica. Auctor humanis absolutus est Anno MDCCL Kal. Martiis. (Ita referunt) Collectores Athenarum Belgicarum, et Cartusienſium omnes » (1).

Hier hebben wij dus ook langs anderen weg de bronnen gevonden, waarop Foppens' bericht moet steunen. Het zijn de « Collectores Athenarum Belgicarum », dus juist dezelfde menschen welke Foppens in zijn Præfatio aanhaalt : Sweertius, Valerius Andreas, Sanderus en Miræus. Van deze vier vallen evenwel aanstonds de laatste twee, Sanderus en Miræus, af, daar Miræus absoluut niets over Martinus van Schiedam zegt (2), en omdat datgene wat Sanderus uit de tweede hand over hem mededeelt — daarover later — lang niet alles omvat wat Foppens en Morotius ons weten te verhalen.

Doch de vraag kan gesteld worden, of Foppens zijn heele bericht niet kan ontleend hebben aan Morotius, die in 1681 zijn werk uitgaf, terwijl Foppens pas in 1739 schreef.

Op het eerste gezicht zou men zulks kunnen vermoeden wegens de gelijkheid van beider berichten. Maar toch is er een verschil, waaruit duidelijk blijkt, dat Foppens niet afhankelijk is van Morotius. Terwijl toch Morotius als sterf-jaar en -dag van Martinus van Schiedam opgeeft 1 Maart 1450, zegt Foppens : 1 Maart omstreeks 1400 (« Anno circiter 1400. Kal. Martiis »). Het gevolg van een druk- of schrijffout kan dat verschil niet zijn, zoodat ondanks alle gelijkheid in beider berichten, het vast staat, dat Foppens zijn bericht niet uit Morotius heeft overgeschreven. Beiden moeten zij dus afhankelijk zijn van een derden schrijver.

Zouden wij dien derden man soms ook moeten zoeken bij de andere Karthuiser-bibliografen, waarnaar Morotius ons verwijst met de woorden : « Collectores Athenarum.... Cartusienſium omnes » ? Neen.

(1) Morotius, *l. c.*, p. 83.

(2) Vgl. Aub. Miræus, *Auctarium de scriptoribus ecclesiasticis*, uitgegeven achter diens *Bibliotheca ecclesiastica sive Nomenclatores VII veteres* etc. (Antverpiæ 1639), p. 177-307.

Want wat Morotius ook moge beweren, alsof ALLE Karthuizer-bibliografen iets over Martinus van Schiedam zouden zeggen, ik voor mij verklaar daartegenover dat GEEN ENKELE oudere Karthuizer-bibliograaf ook maar met één woord over Martinus van Schiedam rept (1). We moeten dus een anderen weg uit, naar de Belgische bibliografen, Sweertius en Valerius Andreas.

In het jaar 1623 liet Valerius Andreas te Leuven de eerste uitgave van zijne *Bibliotheca Belgica* verschijnen. Daarin meldt hij het volgende :

« Martinus de Schiedam, Batavus, scripsit *Tractatum pium De Spiritualibus Ascensionibus*. MS. Ultrajecti in Bibliotheca publica » (2).

Magerder kan het al niet ! En Sweertius, die vijf jaren later met zijn *Athenae Belgicae* uitkwam, had intusschen niets kunnen ontdekken, waarmede hij dat berichtje kon aandikken, en schreef daarom de woorden van Valerius Andreas ongeveer letterlijk na :

« Martinus de Schiedam, Batavus, scripsit *De Spiritualibus ascensionibus Tractatum*. Ultraiecti MS. in bibliotheca publica » (3).

Maar ik ga ingenlijk te ver, wanneer ik het woord « naschrijven » gebruik. Vooreerst zou ik mij niet graag mengen in het onverkwikkelijke gekibbel tusschen beide genoemde bibliografen over de kwestie, in hoever de eene uit den andere gestolen had (4). En daarenboven, het is zeer wel mogelijk dat én Valerius Andreas én Sweertius in casu geheel onafhankelijk van elkander uit hetzelfde werk geput hebben.

(4). Zie bijvoorbeeld de werken van Arn. Bostius, *De praecipuis aliquot Cartusianae Familiae Patribus* (Coloniae 1609) ; P. Sutor, *De vita Cartusiana libri duo* (Coloniae 1609), beide uitgegeven door Th. Petreius. Ook Petreius zelf zegt in zijn *Bibliotheca Cartusiana* (Coloniae 1609), niets over Martinus van Schiedam, evenmin als C. le Couteulx in zijn opus posthumum *Annales Ordinis Carthusiensis* (zie den Registerband, t. VIII, Montrolii 1891).

(5) Val. Andreas, *Bibliotheca Belgica* (Lovanii 1623), p. 597.

(6) F. Sweertius, *Athenae Belgicae* (Antverpiae 1628), p. 553.

(7) Val. Andreas had in 1615 de kopij voor de eerste uitgave van zijn *Bibliotheca Belgica* gereed, en zond die van Leuven naar Brussel om er het druk-privilege op te bekomen. Door onbekende oorzaak raakte het handschrift echter zoek, en eerst na vijf jaren kwam het Val. Andreas weer in handen, die het nu in 1623 te Leuven liet drukken. Intusschen was echter Fr. Sweertius begonnen eenzelfde bibliografisch werk aan te leggen, dat in 1628 van de pers kwam, zoodat hij natuurlijk ruim gebruik had kunnen maken van het 5 jaar vroeger verschenen werk van Val. Andreas (dat vol fouten stond, zooals Sweertius beweerde). Val. Andreas bleef daarop het antwoord niet schuldig. In 1643 liet hij de tweede veel vermeerderde en verbeterde uitgave van zijn *Bibl. Belg.* verschijnen, en ging daarin Sweertius, zijn vroegeren vriend nog wel, op niet malsche wijze te lijf. Vgl. de verschillende Praefationes der aangehaalde werken, en zie ook Sweertius p. 598 en p. 698, en Val. Andreas, ed. 1^a p. 287 ; ed. 2^a p. 244.

En dat werk was geen ander dan de thans zoo uiterst zeldzame *Bibliothecae Traiectinae Catalogus* van het jaar 1608. Daar vindt men onder de theologische handschriften opgenoemd :

« Martini de Schiedam dovotus (*sic*) tractatus de spiritualibus ascensionibus. In octav. » (1).

Hier hebben we dus den schuldige ! De oude Catalogus van de toenmalige Stads- (thans Universiteits-) bibliotheek te Utrecht is het eerste boek, waarin beweerd is geworden, dat Martinus van Schiedam een traktaat zou geschreven hebben *De spiritualibus ascensionibus*.

En op welk gezag ?

Wel op geen gezag, maar enkel en alleen door een vergissing, die heden nog met stukken in de hand is na te gaan.

Want het handschrift, dat door den ouden Utrechtschen Catalogus in 1608 bedoeld werd, berust nog heden ten dage op de Universiteitsbibliotheek. En ik behoef niets anders te doen dan het expliciet uit dat handschrift hier mede te deelen, om te laten zien, dat Martinus van Schiedam niet de « schrijver » oftewel auteur van het traktaat *De spiritualibus ascensionibus* is geweest, maar alleen de « overschrijver », de copiist.

« Explicit deuotus tractatus de spiritualibus ascensionibus scriptus per fratrem martinum de sciedam, ordinis carthusiensis prope traiectum » (2).

Aan een bijkbare vergissing van den Utrechtschen Catalogus van 1608 is het dus te danken geweest, dat de naam van Martinus van Schiedam driehonderd jaren lang door allerlei bibliografische werken heeft gewandeld (3).

(1) *Bibliothecae Traiectinae Catalogus*. Trajecti ad Rhenum, typis Salomonis Rhodii, Anno cD. IO. cix, afdeeling « Theologi Manuscripti, S. In quarto » (fol. Pp 4 recto). Zie over dit zeldzame boek J. F. van Someren, *De Universiteitsbibliotheek te Utrecht. Hare geschiedenis en kunstschaten vóór 1880* (Utrecht 1908), blz. 16-19. — De Utrechtsche Catalogus van 1608 werd afgedrukt in de *Bibliotheca Belgica manuscripta* van A. Sanderus, Pars II (Insulis 1644), p. 72-90 (cf. p. 87), en zeer slordig ook bij Th. Spizelius *Sacra bibliothecarum illustrium arcana resecta* (Aug. Vind. 1668), p. 290-307. Martinus van Schiedam wordt daar echter juist overgeslagen.

(2) Handschrift-Utrecht (Cat. Tiele) n. 313, fol. 94a.

(3) Aan den daarjuist vermelden afdruk van den Utrechtschen Catalogus in de *Biblioth. Belg. manuscr.* van Sanderus, en ook eenigszins aan het werk van Spizelius zal het wel te danken zijn, dat in de 17^e-18^e eeuw de handschriften der Utrechtsche bibliotheek door geheel Europa bekend waren. In verschillende werken van dien tijd beroept men zich op codices welke te Utrecht berustten. Waar echter de Utrechtsche Catalogus dwalingen bevatte, werden natuurlijk ook deze heinde en verre verspreid. Eén voorbeeld hebben wij gezien bij Martinus van Schiedam. Maar dezelfde Catalogus heeft nog meer zulke ongerechtigheden op zijn geweten. Onder de onuitgegeven werken van den H. Bonaventura worden bijv. in den *Prodromus ad op. omn. S. Bonaventurae* [door Benedictus a Cavalesio] (Bassani 1764), col. 725, § 34-35, en in de *Ratio novae collectionis operum omnium S. Bonaventurae* [van Fidelis a Fanna] (Taurini 1874)

't Is wel een jammerlijk samentreffen. In 1608 is de eerzame Karthuizer-monnik zijn tocht door de boeken begonnen. Met open armen is hij ontvangen door de geleerden, die hem een plaats verleend hebben onder allerlei groote mannen, welke door hunne geschriften hebben medegearbeid aan de intellectueele en moreele opvoeding van het menschelijk geslacht. En ongetwijfeld zou het thans loopende jaar 1908, als zijnde zijn derde eeuwfeest, een geschikte gelegenheid hebben geboden om zijn aandenken door een standbeeld te vereeuwigen.

Daarom spijt het mij dubbel, dat ik hem nu juist heb moeten afmaken.

Maar « amicus Martinus, amicus Schiedam, sed magis amica Veritas » zouden de oude wijsgeeren bij zoo'n geval gezegd hebben

* * *

Doch ik wil den braven monnik, die zich in alle geval toch nog als overschrijver verdienstelijk heeft gemaakt, niet begraven, zonder nog een enkel woordje aan zijne nagedachtenis te hebben gewijd.

Wie de berichten van Chevalier, Foppens en Morotius met eenige aandacht heeft gelezen, zal zich herinneren, dat zij over onzen Martinus meer weten te vertellen dan de oude Utrechtsche Catalogus zegt. Zij vermelden bijv. dat hij Karthuizer was in het klooster Sint Salvator te Nieuwlicht of Bloemendael bij Utrecht, dat hij omstreeks het jaar 1400, of volgens Morotius in 1450, maar toch in alle geval op 1 Maart gestorven is; en zelfs weten Morotius en Foppens nog aan te geven, dat zijn werkje zou begonnen zijn met de woorden « Beatus vir cuius est auxilium abs te ». Hoe komen zij aan die bijzonderheden?

Uit Sweertius en de eerste uitgave van Valerius Andreas kunnen zij dat niet gehaald hebben, want die zeggen daar niets van, zooals uit

p. 49s., n. 30-31 genoemd: *Epistolae declarantes regulam S. Augustini en Dialogus de creatione mundi et eius redemptione* met verwijzing naar Utrechtsche handschriften. Deze werkjes zijn geen van beide van Bonaventura, maar zij zijn alleen weer bij vergissing door den Utrechtschen Catalogus van 1608 op diens naam gezet (zie de oorspronkelijke uitgave, fol. 004 recto, en de editie van Sanderus p. 76). De *Epistolae* bevinden zich in het tegenwoordige handschrift-Utrecht (Catal. Tiele) n. 111, fol. 102-110, en de *Dialogus* in handschrift n. 164, fol. 109-138. In beide handschriften gaat aan genoemde tractaten een werkje van Bonaventura vooraf, zooals men in den Catalogus van Tiele kan zien; daardoor misleid plaatste de Utrechtsche Catalogus van 1608 beide tractaten op naam van Bonaventura. En tot op onzen tijd heeft men daarmee zitten sukkelen. — Aan een dergelijke misdaad staat nog een ander Utrechtsch handschrift schuldig. Tot heden toe worden onder de onuitgegeven werken van Gilbertus Porretanus († 1154) genoemd *Sermones in Canticum Canticorum* (vgl. *Hist. litt. de la France*, XII. 471 en *Patrologia latina*, ed. Migne, t. 188, col. 1253-4), en het eenige gezag daarvoor is hs. 207 van Tiele's Catalogus. Doch een onderzoek van het handschrift zelf bracht aan het licht, dat de bedoelde *Sermones* niet van Gilbertus Porretanus zijn, doch van Gilbertus de Hoilandia, en ontelbare malen gedrukt zijn geworden tegelijk met de werken van Sint Bernardus.

hunne boven medegedeelde berichten blijkt. Maar wanneer men de tweede uitgave van Valerius Andreas naslaat, welke 20 jaren na de eerste verscheen, zal men zien, dat daarin het bericht omtrent Martinus van Schiedam op menig punt is aangevuld. Het luidt :

« Martinus de Schiedam, Batavus, Cartusianus Domus S. Salvatoris extra muros urbis Ultrajectinae, scripsit *Tractatum pium De Spiritalibus Ascensionibus*. MS. Ultrajecti in Bibliotheca publica. Incipit *Beatus vir, cuius est auxilium abs te*. Obiit an. cIo. cccc. Kal. Martiis » (1).

In 1643 weet Valerius Andreas ons dus voor het eerst te vertellen, 1^o dat Martinus van Schiedam Karthuizer was nabij Utrecht ; 2^o dat zijn tractaat begon met de woorden « Beatus vir » etc. ; 3^o dat hij overleed in het jaar « cIo. cccc. Kal. Martiis ».

Punt 2, het incipit, kan hij niet anders geput hebben dan uit het Utrechtsche handschrift zelf. Voor punt 3, sterfjaar en sterfdag, was de eenige bron het toen nog niet gedrukte Necrologium van het Utrechtsche Karthuizerklooster, welk werk in die dagen, gelijk ook heden nog, te Utrecht berustte. Punt 1, dat Martinus Karthuizer was bij Utrecht, kan Val. Andreas ófwel uit het *Necrologium* hebben geput, ófwel uit het handschrift-zelf, waarin zich het tractaat *De spir. ascens.* bevindt, daar dit het ex-libris draagt : « Iste liber pertinet ad Carthusienses prope Traiectum inferius ».

Doch hoe men de zaken ook keert of draait, Valerius Andreas moet tusschen de jaren waarin de eerste en de tweede uitgave van zijn *Bibliotheca Belgica* verscheen, dat is tusschen 1623 en 1643, ófwel zelf in Utrecht zijn geweest, ófwel hij moet daar iemand gekend hebben, die een en ander voor hem heeft nagezocht. Het eerste kan ik wel niet bevestigen of ontkennen, maar het tweede kan ik als zeker bewijzen.

Wanneer men namelijk den « Scriptorum Syllabus » naleest, dien Val. Andreas onmiddellijk vóór zijn *Bibliotheca Belgica* heeft geplaatst, dan ziet men daar op het eind, dat hij voor zijn tweede uitgave ook hulp ontvangen heeft uit Utrecht, en wel van den bekenden rechtsgeleerde en historicus Gijsbertus Lapp van Waveren (2). Van hem dus schijnt Val. Andreas zijn nadere gegevens over Martinus van Schiedam te hebben ontvangen ; of liever, in het licht van eenige andere omstandigheden is dat zoo goed als zeker. Vooreerst toch volgt uit hetgeen boven gezegd is, dat Gijsbert Lapp van Waveren het *Necrologium* van de Utrechtsche Karthuizers in handen moet gehad hebben. En dat blijkt ook onwederlegbaar van elders. Want op den band van het handschrift van hetzelfde Necrologium, hetwelk heden nog op het Rijksarchief te

(1) Val. Andreas, *Bibliotheca Belgica*, ed. 2^a (Lovanii 1643), p. 653.

(2) Zie de rectozijde van het ongenummerde blad, dat aan pag. 1 van de eigenlijke *Bibl. Belg.* voorafgaat.

Utrecht berust, heeft Lapp met eigen hand den titel geschreven : *Anniversarium Carthusianorum Vallis Novae Lucis, sancti Salvatoris, Ullrajectensis* (1). Het ligt dus voor de hand, dat hij het handschrift ook heeft ingezien. Verder wordt thans nog op de Universiteitsbibliotheek te Utrecht de kopie bewaard van een brief, dien Val. Andreas den 26^{en} April 1640 uit Leuven aan Lapp zond, en waarin melding wordt gemaakt van verschillende inlichtingen, welke Lapp aan Val. Andreas had gezonden voor zijne *Bibliotheca Belgica*. Daarbij wordt wel niet uitdrukkelijk melding gemaakt van Martinus van Schiedam, maar het blijkt uit dien brief, dat er tusschen de twee geleerden meermalen correspondentie is gevoerd over de *Bibliotheca Belgica*, en dat Lapp dus reeds meermalen inlichtingen aan Val. Andreas verstrekt had (2).

Uit dit alles meen ik dus met recht en reden te mogen besluiten, dat het de Utrechtsche rechtsgeleerde Gijsbert Lapp van Waveren is geweest, die aan Valerius Andreas het noodige materiaal heeft geleverd voor de aanvulling van het bericht over Martinus van Schiedam in de tweede uitgave der *Bibliotheca Belgica*.

Het schijnt evenwel, dat Val. Andreas door een of andere oorzaak niet goed heeft kunnen wijs worden uit datgene wat Lapp hem schreef over het sterfjaar en den sterfdag van den Karthuizer. Want in zijn *Bibliotheca Belgica* zegt hij letterlijk dit : « Obiit an. cIO. cccc. Kal. Martiis ». Waaruit intusschen niet blijkt of hij aarzelde omtrent het juiste sterfjaar, of omtrent den juiste sterfdag, of omtrent beide. En dat bleef natuurlijk ook even duister voor Morotius en Foppens, die hunne berichten aan Val. Andreas hebben ontleend. Beiden hebben zij, ieder op eigen manier, er toen maar een slag naar geslagen. Den datum 1 Maart hielden ze beiden vast; maar van het jaar maakte Foppens heel voorzichtig « Anno circiter 1400 », terwijl Morotius, royaal als altijd, er maar een halve eeuw bij deed, en schreef : « Anno cIO ccccl ». Toen was-t-ie zéker dood, zal hij gedacht hebben.

Hoe nu eigenlijk de twijfel van Val. Andreas moet worden opgelost, kan ik ook niet met zekerheid zeggen, althans wat het sterfjaar betreft. Wél kan ik als zeker constateeren, dat én het jaar 1400, en de datum 1 Maart foutief zijn.

De datum is namelijk, volgens het *Necrologium*, dat Lapp van Waveren zelf in handen heeft gehad, niet « Kal. Martiis », maar « XIII Kal. Martii », dat is 16 Februari. Want op dien datum staat in het

(1) Vgl. de uitgave van het *Necrologium* door L. van Hasselt in *Bijdragen en Mededeelingen van het Hist. Genootschap te Utrecht*, IX (1886), blz. 128-128.

(2) Vgl. handschrift-Utrecht (Catal. Tiele), n. 844, fol. 12b-13b. Sprekende over zijn *Bibliotheca Belgica* schrijft Val. Andreas aan Lapp : « Interim quam possum maximas debeo Tibi gratias qui tam locuplete symbola me beasti, efficiamque ne apud posteros ingrati vitio propterea laborem, ut neque immemor ero aliorum, qui symbolam parem pro modulo suo contulerint » (fol. 12b). De copie van den brief is gemaakt door den bekenden Arnt van Buchell.

Necrologium aangeteekend: « Obiit dominus Martinus de Scyedam, monachus, sacrista huius domus, qui eciam plures scripsit libros » (1). Wij krijgen hier dus zelfs meer te weten dan we wenschten; want behalve den sterfdag, 16 Februari, vernemen wij nog bovendien, dat Martinus van Schiedam het verdienstelijke ambt van koster uitoefende, en dat hij ook verschillende boeken overschreef.

Doch dit laatste zouden wij zonder het Necrologium ook wel geweten hebben, want in de Universiteits-bibliotheek te Utrecht berusten nog zes codices, welke door Martinus van Schiedam geheel of gedeeltelijk geschreven zijn, die namelijk, welke in den Catalogus van Tiele worden aangegeven onder de nummers 89, 92, 253, 313, 314 en 390. En juist uit die codices kunnen wij ook het sterfjaar eenigszins nader bepalen, waaromtrent het Necrologium ons in het duister heeft gelaten.

Vooreerst is het zeker, dat Martinus van Schiedam nog in 1412 leefde, want in het Utrechtsche handschrift n. 89 lezen wij fol. 12a in rood: *Explicit tabula in dicta beati gregorii super ezechielem. anno domini 1412 in uigilia apparicionis*», terwijl we op fol. 164a door het explicit van het geheele werk, en tevens door de vergelijking van het schrift daarvan met dat van het vorige explicit, te weten komen, dat Martinus van Schiedam daarboven op fol. 12a en in 1412 aan het woord was. Er staat namelijk: « *Expliciunt omelie primi libri et secundi beati gregorij pape super ezechielem prophetam. scripte per fratrem martinum de scyedam ordinis carthusiensis prope traiectum. exceptis sex (2) primis omelijs* ».

Op grond van een ander handschrift (n. 390) meen ik het sterfjaar van onzen Karthuizer nog verder naar achter te kunnen verschuiven. Blijkens het schrift hebben aan dien codex meerdere copiiſten gearbeid, en daaronder ook Martinus van Schiedam, die o.m. op fol. 172a-176b het *Liber Augustini de Patientia* schreef. Aan het eind daarvan plaatste hij (fol. 176b): « *Explicit liber beati augustini episcopi de paciencia scriptus per fratrem Martinum de scyedam ordinis cartusiensis prope traiectum inferius* ». Andere gedeelten van het handschrift zijn geschreven door een zekeren broeder Sweder, en deze zegt ons in een explicit op fol. 254b, dat de codex voleind werd in het jaar 1421: « *Istud volumen completum est per fratrem Swederum ordinis Carthusiensis Anno domini 1421. Anno etatis sue ut putabatur lxxi. Oretur pro eo propter deum* ».

Door vergelijking van de twee gegeven explicits komt Dr. Meinsma, die de copiiſten van het Utrechtsche Karthuizerklooster met bijzondere

(1) *Necrologium*, ed. cit., p. 239. Ook bij A. Mattheus, *Fundationes et fata ecclesiarum* etc. (Lugd. Batav. 1703), waar een verkorte tekst van datzelfde Necrologium wordt gegeven, leest men p. 420: « 14 Kal. Mart. Obiit D. Martinus de Schiedam. »

(2) Lees « novem », want midden in de 9^e Homilie begint pas de hand van Martinus van Schiedam.

zorg heeft nagegaan, tot het besluit, dat Martinus van Schiedam « waarschijnlijk kort na dien tijd [1421] overleden is » (1). Zooals zij daar ligt, gaat die conclusie wel niet op, want het is bijv. best mogelijk, dat Martinus van Schiedam zijn gedeelte van den codex in 1410 of nog vroeger heeft geschreven, broeder Sweder daarentegen pas in 1421, en dat eerst toen of nog later beide gedeelten in één band verbonden en gebonden zijn geworden. Maar toch houd ik, dat Meinsma's conclusie zeer juist is; want de geheele inrichting van den codex wijst erop, dat de verschillende gedeelten omtreeks denzelfden tijd zijn geschreven geworden en in één band vereenigd. Het perkament is overal van dezelfde soort en grootte, van dezelfde vale kleur; overal treft men dezelfde afschrijvingen (grenslijnen van de kolommen), dezelfde hand die de katernen doorlopend nummerde, denzelfden rubricator die de volgnummers der bladen doorlopend met Romeinsche cijfers heeft geschreven, en ook de opschriften boven aan de bladen.

In of omstreeks 1421 heeft Martinus van Schiedam dus nog geleefd, en daar wij na dien tijd geen gedateerd handschrift meer van hem vinden, mogen wij met Meinsma gerustelijk besluiten, dat hij omstreeks dien tijd de pen wel voor goed zal hebben neergelegd.

Wie ten slotte nog wil weten waar Martinus van Schiedam begraven is, kan dat lezen in het meergemelde *Necrologium* (ed. cit. p. 354), waar gesproken wordt over de orde, waarin de lijken op 't kerkhof gelegd waren:

« Martinus de Sciedam, sacerdos, monachus et sacrista quondam domus nostrae [iacet] in angulo iuxta cellam sacristae. »

Daar ruste hij in vrede.

Amen.

Woerden, October 1908

P. FR. BONAVENTURA KRUITWAGEN, O. F. M.



(1) K. O. Meinsma, *Middeleeuwsche bibliotheken* (Zutphen, 1903), blz. 155.